ISSN: 1304-4796
Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi
Celal Bayar University Journal of Social Sciences
2019; 17 (4); 1-16

Necip Fazıl Kısakürek'in Düşünce Ekseni ve Siyasi Aksiyonu

O. Erdal Şahin [a, b]

Özet

Türk düşünce ve siyasetinde fikri ve yayınları ile derin bir iz bırakan Necip Fazıl Kısakürek, Tanzimat ile başlayan Batılılaşma serüveninin önemli dönemlerinde yaşamıştır. Yaşadığı dönemin reformist yapısı içinde ortaya koyduğu edebî ve siyasi fikirler, milliyetçi ve muhafazakâr kesimler tarafından hâlen kabul görmektedir. Batılılaşma anlayışı ile geriye itilen dinî, millî ve ahlaki değerlerin önemini İslami bir varoluş içerisinde vurgulayan Kısakürek, tarihsel olarak yapılan reformları ise bir bütün olarak eleştirmektedir. Bu çalışma, Kısakürek'in düşünce eksenini, etkili fikrî yönlerini ve siyasi aksiyonunu ortaya koymayı amaçlamaktadır. Kısakürek'in Batılılaşma sürecine bakışı ve eleştirileri ortaya konulurken, Büyük Doğu ile idealize ettiği siyasi aksiyonuna ve dönemin siyasi partilerle olan ilişkilerine dikkat çekilmiştir.

Anahtar Kelimeler

Kısakürek
İslam
Batılılaşma
Büyük Doğu

Makale Hakkında

Geliş Tarihi: 18.10.2018
Kabul Tarihi: 20.11.2019
Doi: 10.18026/cbayarsos.471865

The Thought Axis and Political Action of Necip Fazıl Kısakurek

Abstract

Necip Fazil Kisakurek, an influence on Turkish thought and politics through his ideas and publications, lived during important periods of the Westernization adventure that started with Tanzimat and lasted afterwards. He came up with literary and political ideas within the reformist structure during which remains accepted by the nationalists and conservatives. Kisakurek emphasized the importance of religious, national and moral values pushed back by the approach of Westernization within an Islamic existence and criticizes the reforms that have been made historically as a whole. This work aims to present Kisakurek's thought axis, effective intellectual aspects and political actions. Kisakurek's view of the Westernization process and criticisms are presented, while attention is drawn to his idealized political action with the Buyuk Dogu and his relationship with political parties of the period.

Keywords

Kisakurek
Islam
Westernization
Buyuk Dogu

About Article

Received: 18.10.2018
Accepted: 20.11.2019
Doi: 10.18026/cbayarsos.471865

[a] İletişim Yazarı: osmanerdalsahin@gmail.com
[b] Arş. Gör., Bursa Uludağ Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi, ORCID: 0000-0002-5964-4981

Giriş

Necip Fazıl Kısakürek (1904-1983), Maraşlı bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da doğmuştur. Farklı okullarda eğitim gördükten sonra Darülfünun'un Felsefe bölümüne girmiş ve kazandığı devlet bursuyla Paris'e eğitim için gönderilmiştir. Kısakürek, *Babıali* eserinde belirttiği gibi Paris'te bazı kötü alışkanlıklar edinmiş ve öğrencilik hayatını sürdürememiştir. Bohem hayatından dolayı eğitimini aksatan Kısakürek yurda geri çağırılmıştır. Kendisini ünlendiren *Kaldırımlar* şiir kitabını da hayatının bu bohem döneminde yazmıştır.

Türkiye'ye döndükten sonra çeşitli yerlerde memur olarak görev yapan Kısakürek'in şair olarak şöhreti 1928'den sonra yayılmaya başlar. Bu dönemin bazı gazetelerinde edebî ve fikrî yazılar yazar. İlk olarak 1936'da *Ağaç*, 1943'ten sonra da *Büyük Doğu* dergisini çıkarır. Dönemin pozitivist ve materyalist düşüncesine karşılık mistik ve estetik bir düşünce ile çıkarttığı *Ağaç* dergisini fazla ilgi görmediği için kapatan Kısakürek'in bohemlikten mistisizme geçişi bu zamanda gerçekleşir. *Ağaç* dergisini çıkarırken kendisine verilen "Kaldırımlar Şairi" lakabı *Büyük Doğu* dergisini çıkardıktan sonra "Büyük Doğucu" olarak değişir. Sanatına ara verip siyasetle ilgilenmesi Kısakürek'i çileli bir hayata sürüklemiştir. Taşkın sanatkâr tabiatı ve sımsıkı bağlandığı fikirlerini yansıtan polemikleri yüzünden birçok defa hapse girmiştir (Kabaklı, 1997: 544). Şiir, tiyatro ve fikir alanında birçok eser yazan, Türk düşünce ve siyasetinde derin bir iz bırakan Kısakürek 25 Mayıs 1983 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.

Kısakürek, Cumhuriyet Türkiye'sinin düşünce ve siyasetinde fikrî yönleriyle tanınan önemli bir şahsiyettir. Tanzimat'la birlikte başlayıp Cumhuriyet dönemiyle devam eden uygulamalara tenkidi, siyasal ve kültürel değişime olan tepkisi ile bir aksiyon adamı olarak da tanınmıştır. Bu çalışma, Kısakürek'in düşünce eksenini ortaya koymaya çalışarak onun siyasi aksiyonuna dikkat çekmektedir. Kısakürek'in Batılılaşma hareketlerine bakışı ve reaksiyonu ortaya konulurken bunun nedenleri de açıklanmaya çalışılmıştır. Çünkü o, yitirilen dinî, millî ve ahlaki değerleri kendi öncülüğünde yeniden canlandırmayı amaçlamakta, bunu siyasi bir aksiyon planında gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Bu nedenle Kısakürek, dönemin siyasi parti ve şahıslarıyla bazen mücadeleye girişmiş, bazen onları kendi hareketine çekmeye çalışmış, bazen de onlara yön vermek istemiştir.

Kısakürek'in ortaya koyduğu düşüncelerin büyük bir kısmı yeni tezler değildir. Çünkü benzer tezler geçmişten beri birçok kişi tarafından sıklıkla işlenmiştir. Yeniden üretilen şey ise, Kısakürek'in bunları dönemin sınırlı siyaseti içerisinde şairane bir üslup ve cesaretle siyasi bir aksiyona dönüştürmesidir. Bu bağlamda çalışma, Kısakürek'in dönemsel olarak düşünce eksenini ortaya koymakta ve idealize ettiği davasını siyasi bir aksiyon hâlinde nasıl gerçekleştirmeye çalıştığını göstermektedir. Nitekim çalışmada Kısakürek'in sıklıkla Batılılaşma eleştirilerine yer verilmiş, bunu İslami bir varoluş üzerinden kurguladığına ve son olarak siyasi partilerle olan ilişkilerine dikkat çekilmiştir. Dolayısıyla bu çalışma, Kısakürek'in düşünce eksenini, siyasi yönlerini ve siyasi partilerle ilişkilerini belirli bölümler içerisinde değerlendirmeye çalışmıştır.

Kısakürek'in Düşünce Ekseni ve Aksiyonu

Kısakürek, Cumhuriyetin ilk dönemindeki şiirlerinde halk şiirinin özellikleriyle 19. yüzyıl Fransız şiirinin romantik eğilimlerini birleştirmeye çalışmış ve kent insanının içinde

bulunduğu çağdaş bunalımları eserlerinde işlemiştir (Bülendoğlu, 1968: 546). Miyasoğlu (1985: 69), onu özünden tanımanın ve anlamanın çok daha önemli olduğunu şöyle belirtir:

> *"Yahya Kemal'deki tarihi şuuru, Haşim'deki beşeri endişe ve Akif'teki İslami hassasiyet, Necip Fazıl'da en yetkin ifadeye kavuşurken, köklü bir kültür ve sanat hareketine de zemin hazırlamıştır. Bugün hiç kimse Fazıl Hüsnü ve Cahit Sıtkı gibi Necip Fazıl'dan yararlanmaya çalışmıyor. Çoğu kişi, onu anlamanın taklit etmekten çok daha önemli olduğunun şuurunda ..."*

Bir şair için gerekli tarih bilinci, edebiyat zevki ve felsefe birikimi ile donanan "Kısakürek'in Şeyh Abdulhakim Arvasi ile tanışması, sonraki hayatının İslami yönde şekillenmesine neden olmuştur. Kısakürek, bu tanışma sonrası bütün edebî, felsefi, tarihî birikimini ve çabalarını İslam yolunda kullanmaya başlamıştır. Bu değişimle dinin kendi hayatına farklı bir anlam kattığına karar vererek, onu aktif bir şekilde yaşamak ve bir dava hâline getirmek için çaba sarf etmiştir. Hayatına yön veren ideolojik çerçeveyi kendisindeki bu büyük değişimle birlikte İslam üzerine şekillendirmiştir. Çünkü Kısakürek, selefleri gibi İslam'ı aynı zamanda bir medeniyet şeklinde görür. Fransa'daki hocası Henri Bergson'dan dinlediği sezgisel felsefi derslerini bile İslami noktada yazılarında çokça kullanarak düşüncelerini pekiştirir" (Şahin, 2017: 663). İslam'ın hayat prensibi olan yaratılış gayesini ve kulluk şuurunu "meselelerin meselesi" olarak görür.

Kendisindeki büyük değişimle birlikte dinî ve mistik yazılara yönelen Kısakürek, ilk eserlerini materyalist olarak nitelendirir. Şiirlerinin yanı sıra kendi düşüncelerini kanıtlamak ve etkisini yaygınlaştırmak için yazdığı düz yazılarıyla dinî düşüncelerini, bütün eserlerinde sık sık işler. Ona göre, "*dinin olmadığı yerde hiçbir şey yoktur, yokluk bile yok. Şiir ve sanatsa hiç yok*"tur (Kabaklı, 1997: 546). Din hakikatini her şeyin üstünde tutarak yerini başka şeylerin dolduramayacağını vurgular. "*Anladım işi, sanat, Allah'ı aramakmış; Marifet bu, gerisi yalnız çelik çomakmış*" (Kısakürek, 2011a: 39) ifadelerinde, düşüncesindeki değişim ile her sanat ve eserin İslamiyet'e hizmet etmesi gerektiğini belirtir. Düşünce dünyasındaki dinî mistik motifin gelişmesiyle materyalist saydığı eski eserlerindeki şiirlerini ve fıkralarını da değersiz görmüştür.

> *"O vakitler Allah'a bağlılığım belli olmadığı için göklere çıkarıldığım küçük ve kifayetsiz davranışlardı. Şimdi eskilerden birçoğunu atmak, onlarla bağımı koparmak isteyerek diyorum ki: Mal sahibi bensem, bunları istemediğim, tanımadığım ve çöplüğe attığım bilinsin. Bu kitaba gelinceye dek, başka hiçbir şiir, bana, adıma, ruhuma mal edilmez"* (Kısakürek, 2011a: 11).

Kısakürek'in düşünce hayatını üç döneme ayırmak mümkündür. İlk döneme dair hayatı bir anlamda "bohem dönemi", otuz yaşından sonra (dine yöneldiği) ikinci hayat safhası "terakki ve tekâmül dönemi", 1960 sonrası ise "siyasi mücadele ve aksiyon dönemi" şeklinde ayrılabilir.

Kısakürek, hayatının ilk kısmı olan "bohem döneminde" şairliği ve edebiyatçı kimliği ile ön plandadır. *Millî Mecmua, Hayat, Varlık* ve *Ağaç* gibi çeşitli dergi ve gazetelerde yazılar yazan Kısakürek, iyi bir şair ve edebiyatçı olarak yetiştiğini göstermektedir. Kısakürek'in iyi bir tarih şuuruna sahip olması, fikrî, edebî ve felsefi alanlarda iyi yetişmesinin nedenleri ise etrafındaki imkânlar ve mekânlardır. Zira şairlere ilham veren İstanbul gibi tarihî bir mekânda büyümesi, üniversite eğitimini önemli hocalardan alması, yurt dışına giderek Batı kültürünü yakından görüp İslami yaşayıştan uzak ruh hâlinin ızdıraplarını hissetmesi, 1930'lu yıllarda siyasetin ve idarenin merkezi olan Ankara'da memur olarak çalışması, bu yıllarda önemli devlet adamları

ve siyasetçilerle tanışması bir bütün olarak değerlendirildiğinde, bunlar Kısakürek'in yetişmesine etki eden, düşünce ve hareketine yön veren imkânlar ve mekânlardır.

Kısakürek, "terakki ve tekâmül döneminde İslam tasavvufuna aşina olmuş, Anadolu'dan başlayarak tüm İslam ümmetine akseden bir uyanışa hizmet etmeyi amaç edinmiştir. Bu ikinci dönem, kendi düşünce ekseninin teorik alt yapısını oluşturur. Bu teorik kısımda *Büyük Doğu* düşüncesini idealize ederken" (Şahin, 2017: 662), bu idealin temel prensiplerini; "ruhçuluk, keyfiyetçilik, şahsiyetçilik, ahlakçılık, milliyetçilik, sermaye ve mülkiyette tedbircilik, cemiyetçilik, nizamcılık, müdahalecilik" olarak dokuz maddede toplar. Ruhçuluğun esası Allah'a ve Peygamberine mutlak imandır. Büyük Doğu düşüncesinin prensiplerinden en önemlisi ruhçuluktur. Keyfiyetçilik ise bu ruhun özüne vakıf olabilmek, bütün madde ve hadiselerin özüne varabilmektir. Şahsiyetçilik ise hakkı en iyi temsil edenlerin hâkim olduğu bir idare prensibidir. Bu prensibe göre Büyük Doğu idealinde "Mebuslar Meclisi" değil "Yüce Kurultay" vardır. Bu kurultayın kürsüsünde "hâkimiyet milletindir" ifadesi yerine "hâkimiyet Hakkındır" yazılıdır. Ahlakçılık ise millî ahlak mefhumunu besleyen İslam ahlakıdır. İslam'a bağlı Türk duygu ve düşüncesini özelliklerini ortaya koyan milliyetçilik ise cihan ölçüsünde bir milliyetçiliktir. Sermaye ve mülkiyette tedbircilik ise kapitalizm ve sosyalizmin sermaye ve mülkiyet sistemlerinin eğri yönlerini tasfiye eden doğru yönlerini ise birleştiren İslam'ın işaret ettiği iktisadi bir ölçüdür. Cemiyetçilikteki ölçü ise yüksek erdeme sahip bir toplumdur. Nizamcılık ise bütün varlık dünyasındaki maddi ve manevi bir gaye, mükemmel bir iman ve şuur ölçüsüdür. Müdahalecilik ise özelde ferdi genelde toplumu siyasi, idari, ahlaki ve manevi her türlü kötülüklerden korumak ve temizlemektir (Kısakürek, 2008: 389-410). Büyük Doğu idealinin şahıslar planındaki baş davası ise Tanzimat'tan itibaren devam eden sahte inkılaplar ve bu inkılapların türettiği sahte kahramanlardır. Çünkü Kısakürek, Tanzimat'tan beri inkılap olarak adlandırılan Batılılaşma hareketlerinin gerçek anlamda toplumun öz yapısını bozduğuna, örselediğine ve gerilettiğine inanmıştır. Said Halim Paşa'nın da üzerinde durduğu gibi Tanzimat döneminden beri inkılapçılar; "bir takım kanun ve nizamların, bir milletin sosyal yapısını istenildiği gibi değiştirebileceği hatasına düşmüşlerdir" (Said Halim, 2015: 63). Bunun için yeni baştan kendi ruh kökümüze dönerek, kaybettiğimiz değerleri öz bahçemizde aramamız gerekir (Kısakürek, 2008: 12-104).

Kısakürek, *Büyük Doğu* dergisini siyasi ve içtimai bir gazete şeklinde çıkardıktan sonra milliyetçi ve mukaddesatçı çevrelerin tutum ve görüşlerini etkilemeye başlamıştır. Yazılarında mistik ve dinsel duyguyu ön plana çıkaran Kısakürek, siyasi yazılarıyla da Türk sağının rağbet gördüğü bir düşünür hâline gelmiştir. Kısakürek, teorik döneminde kapatılan dergileriyle birçok mahkeme ve hapis yoluyla ızdıraplar, zahmetler görür. Ona göre bütün bu zahmetleri kendisine çektirenler bilmeden davasına yani *Büyük Doğu* idealine hizmet etmişlerdir. *Büyük Doğu* bu sayede herkes tarafından duyulmuş ve reklamı yapılmıştır. Bunu ise "*Türkiye'de adam başına yüz lira dağıtıp da ismimizi ezberleyin deseydik yine temin edemezdik. Bize bu milyarlık reklamı onlar lütfettiler*" (Kısakürek, 1998: 133) şeklinde ifade eder. Aslında bütün bunlar şahsında şekillenen bir dava adamının kararlılığını gösterir.

> *"Bizim beynimiz düşünmekten, dilimiz dönmekten, kalemimiz cızırdamaktan kan ter içindedir. Bu neslin maymunluktan döndürüp insanlaştırılması yolunda mayanın tam tuttuğunu gördüğümüz gün, ölümü bir şerbet gibi rahat rahat içebiliriz"* (Kısakürek, 2000: 72).

Kısakürek'in hayatının üçüncü dönemi olan "siyasi mücadele ve aksiyon" dönemi ise diğerlerinden biraz daha farklıdır. Zira artık o, birçok milliyetçi ve mukaddesatçı çevrelerin takip ettiği bir aksiyon adamına dönüşmüş, fikirlerini konferans ve mitinglerde dile

getirmiştir. "Bu sayede üstat-talebe ilişkisi açısından, belirli mekânlarda düzenlenen fikrî ve siyasi içtimalar; teorinin pratiğe, fikrin aksiyona dönüşmesinin tezahürleri olmuştur. Kısakürek'in hayatının son iki döneminde, kendisinde ön plana çıkan cesaret ve celadeti, ilmî ve edebî vasıfları yanında hamiyet yönü de çok önemlidir. Çünkü hayatının son iki döneminde Müslümanların sorunlarıyla hemdert olmuş ve bütün maddi imkânlarını bu yolda harcamıştır. Bir anlamda İslam'ı tenzih konusunda hassas davranmış, hamiyet-i diniyesi ile Müslümanların yeniden varoluşuna, sosyal ve siyasal olarak şuurlanmasına gayret göstermiştir" (Şahin, 2017: 662).

Kısakürek, "İslam'ı tenzih konusunda çok hassas davranış sergilerken, İslam'a dil uzatmak isteyen ve ona burun kıvıran herkese cevap vermeyi de kendine asli bir görev saymıştır. Bundan dolayı tefekkür ve irfan düzlemindeki bütün birikimini İslami davasında delil olarak kullanmıştır. Kısakürek'in mücadelesinde çağdaşlarından farklı olan özelliği, İslami değer ve kurumların geri plana atıldığı ve horlandığı bir dönemde cesaretle göstermiş olduğu düşünce ve aksiyonudur. Çünkü bulunduğu dönemde İslam'ın artık belirleyici olmaktan çıkmış olması ve bazı kesimlerin İslam karşıtı bir düşünce tarzını yerleştirmeye çalışması karşısında tavizsiz İslami bir duruş sergilemek kolay bir durum değildi. Bu yüzden Rasim Özdenören, Kısakürek'in bu dönemde fikrî olarak emsalinin olmadığını düşünür. Çünkü ona göre Kısakürek, entelektüel planda İslami düşüncenin Cumhuriyet dönemindeki ilk örneklerinden sayılır" (Özdenören, 2011: 136-143). Zira o, İslami hayat tarzının resmen terk edildiği, kurum ve kültürünün geriye itildiği dönemde siyasi bir aksiyon oluşturmuştur.

Kısakürek'te Batılılaşma Karşıtlığı Olarak İslam(cılık)

19. yüzyılda Osmanlı politik sisteminin karşılaşmış olduğu tehditlerle başa çıkmada zorluk çekmeye başlaması ile gelişen İslamcılık akımı çeşitli düşünürler ile şekillenmiştir. Özellikle Osmanlı'nın son döneminin bazı İslami düşünürleri Batılılaşma karşıtı tezler ortaya atmışlardır. Bu düşünürler, Kur'an'ı bütün zamanlar için konulmuş bir anayasa, bütün siyasi ve toplumsal sorunlara cevap veren bir kaynak olarak tanımlamışlar. Genel anlamda İslami şuurun canlanması çalışarak tüm sorunlara Kur'ani çözümler üretilmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır (Mardin, 2011: 9-16).

Kısakürek, modern çağda Müslümanca düşünmenin Cumhuriyet dönemindeki siyasi örneklerinden biridir. "Cumhuriyet dönemine Türk tarihinin bir kırılma noktası olarak bakıldığında Kısakürek'in eleştirileri, yapılan inkılapların ruh ve manada Müslüman bir toplumun ihtiyaçlarına karşılık gelmediği yönündedir. O, yüzyıllardır beklenen İslami bir inkılabı arzulamaktadır. İslam inkılabı ona göre bütün insanlığa hitap eden ruhi, içtimai, idari, siyasi ve ilmî bir özellikte olup büyük ve medeni şehirlerin kurucusudur. Bu inkılap özünde nurlu, süslü ve heybetli mekân intizamına sahip şehirleri oluşturacaktır. Son yüzyılın şehirlere getirmiş olduğu korku ve kasvet gidecek bunun yerine İslami bir refah ve ümit gelecektir"(Şahin, 2017: 663). Dolayısıyla Kısakürek'e (2008: 116-122) göre İslam, ideal mekân intizamına sahip bir medeniyet olduğu gibi en ileri toplum düşüncesine de kaynaklık eder. Çünkü İslam, Batı'nın rüyasında ve ütopyasında bile yaklaşamadığı ideal toplum gayesini çerçeveler. Bununla birlikte sosyalizm, komünizm, faşizm, liberalizm ve kapitalizm gibi bütün akımların hak olan, birbirine zıt ve ortak yönlerini ideal bir bütünlükte barıştırır.

Batılılaşmanın kaybettirdiği kültürel değerler ve Cumhuriyet döneminde arka plana itilen İslam'ın belirleyiciliğini yeniden canlandırmak isteyen Kısakürek (2008: 104), İslam'ı bu

dönemde *Büyük Doğu* üzerinden bir ideoloji olarak göstermeye çalışmıştır. Çünkü o, İslamiyet'in her noktaya hâkim bir görüşünün olduğuna inanır. Devlet, siyaset, ekonomi, eğitim, sosyal adalet, güzel sanatlar, kadın ve aile gibi bütün alanlara yönelik hâkim bir görüşü olan İslamiyet'in yirminci asırda eşi benzeri görülmemiş bir ideoloji şekline gireceğine ve isminin ise zaman ve mekân ölçüsüyle "Büyük Doğu" olacağına inanmıştır.

Kısakürek, *Büyük Doğu* ile idealize ettiği İslami gayesini tahakkuk ettirmek için bir fetih duygusuyla Anadolu'da fikir ve dava seyahatlerine çıkar. İlk ayak basacağı yerin Samsun olmasını uygun görmesi, kendi şahsının önderliğinde manevi bir kurtuluş mücadelesine giriştiğine işarettir. Dönemin reformlarına karşı tepkisini farklı bir muhalefet şekliyle gösteren Kısakürek, bu milletin ruh özüne bağlı bir dünya görüşünün mimarı olduğunu ve İslamiyet dışında hiçbir değer ölçüsünü tanımadığını ısrarla savunur.

> "*Tanzimat'tan beri gelen, menfi taraftan galip ve hâkim örnekler arasında, bu milletin ruhuna bağlı ve rüyasına ilişik, sahici, belki de ilk, dünya görüşünün mimarı ve davacısıyım. Müslüman'ım, Müslümanlık çapında hiçbir kıymet ve haysiyet ölçüsü tanımıyorum. Bin yıllık şecereye sahip bir Anadolu ailesinden geliyorum*" (Kısakürek, 1998: 86).

Cumhuriyet devrimleri, tarihsel zorunlulukların bir ürünü olarak gösterildiğinde bu dönemin konuları Tanzimat'tan beri üzerinde tartışılmış konulardı (Berkes, 2008: 522). Bu noktada Kısakürek, inkılaplara olan tepkisini Tanzimat'tan Cumhuriyet'e bir bütün olarak yapar. Kendi ifadesiyle bütün ömrünü ismine inkılâp denilen hadiseye muhalefetle geçirmiştir. Bohem hayatında bile yapılan bu reformların yanlışlığını fikrî bir tutarlılıkla ortaya koyduğunu savunur (Kısakürek, 2002: 69-70). Hakkında açılan "şapka davası ile laikliğe, devletin temel düzenini dine uydurmak ve bunlar için propaganda yapmak suçlarıyla yargılanan Kısakürek, tüm bunları fikrî yönden eleştirmenin rejimin esaslarını bozmayacağını iddia eder" (Şahin, 2017: 664). Ona göre, "*Devletin temel nizamlarından birini tenkit etmek ve değiştirmesini istemek suç değildir. Dini bir esası müdafaa etmek, her şeyden üstün görmek suç değildir*" (Kısakürek, 1998: 55-56). Bu yönüyle Kısakürek, siyasi aksiyon planında her zaman İslam'ın savunucusu, onun adına konuşan bir şair ve mazlum dindarların bir sesi olma misyonunu üstlenmiştir.

> "*Biz sadece, mücerret ve müstakil olarak İslam'ın savunucularıyız ve devlet nizamlarını hedef tutmaksızın böyle bir savunuculuk hamlesinde hiçbir kanuni suç olmadığını bilenlerdeniz. Eğer İslam'ın müdafaası suçsa, buna ait kanun maddesi getirilsin, biz de gerekirse başlarımızı üç ayaklı sehpanın yağlı ipine teslim edelim*" (Kısakürek, 1998: 225).

Kısakürek'e göre her milletin kendine özgü bir kıyafeti vardır. Fakat yapılan şapka inkılabı ise millî şahsiyet ifadesine aykırıdır. Ona göre her milletin şapkaya benzer giyiniş şekilleri vardır fakat şapka inkılabıyla yapılan değişiklik ise millî değildir. Tanzimat'tan günümüze kadar Batılı giyiniş şekilleri millî şahsiyete uygun kıyafetler olmadığı gibi şapka gibi kıyafet kanunlarıyla dinî, millî ve tarihi ölçülerimiz hakir görülmüştür. Halkın bu tip kıyafetlere mecbur tutulması bir anlamda millî ırzı Batılılara feda etmektir. Diğer anlamda "Türk toplumunun şahsiyetini topyekûn palyaço şeklinde Batı'ya teslim etmektir" (Kısakürek, 1951: 2). Bununla birlikte bütün felaketlerin hep millî şahsiyetten fedakârlık ve körü körüne taklitçilik yüzünden doğduğuna, meselenin ne şalvar ne de fes olmadığını sadece millî şahsiyet ve kimlikten uzaklaşmak olduğunu savunur (Kısakürek, 1998: 59).

Kıyafet düzenlemelerine millî bir meseleye ihanet olarak bakan Kısakürek için bu durum, Müslüman bir toplumu sadece şekilsel olarak değil her yönüyle Batı'ya zorla benzetmeye

çalışmaktır. Çünkü Müslüman olan Türk milletinin kılık kıyafetinin, ona ait inancını ve kültürel alışkınlıklarını yansıtması gerekir. Bu yüzden millî şahsiyete layık olamayan kıyafetleri giymek, Batı'nın inancını beden üzerinde temsil etmek demektir. İnancın beden üzerinde temsil edilmesini millî bir mesele olarak ele alan Kısakürek, bu noktada İslami eylem teorisini beden üzerinde vurgulamaktadır. Nitekim bir Müslüman kendi gücü, isteği ve iradesi dışında inanmadığı ve kabul etmediği kıyafetlere zorlanamaz. Dolayısıyla Müslümanlar, kendi bedenleri üzerinde başka dinlere ait olan işaretleri taşıyamayacağı gibi onlara ait kıyafetleri de giyemez ve giymeye de zorlanamaz.

Tanzimat'la süregelen bazı düzenlemeler Cumhuriyet döneminde toplumsal beden üzerinde daha radikal bir hâl almıştır. Bazı düşünürler gibi Kısakürek de "Şapka Devrimi gibi kılık kıyafet düzenlemelerini, beden üzerindeki siyasetin ve Batılılaşmanın bir tezahürü olarak görür. Bu Batılılaşma hareketi, inanç ile eylem arasındaki dengeyi beden üzerinden seküler bir tarzda tesis etmiştir. Kılık kıyafetteki değişimle aslında hedeflenen şey ise zamanla çağdaş (dine referansı olmayan) toplumsal bir hayatın yaygınlaşmasıydı. Bu durum Tanzimat'la başlayıp Cumhuriyet'le sürdürülen süreçte Batılılaşma hareketinin dayandığı modernist eylemsel hareketin, bedeni kendi mülkü kabul etmesinin bir sonucuydu" (Aktay, 2005: 71-72).

Kısakürek, Tanzimat'la başlayıp Cumhuriyet'le devam eden Batılılaşmayı "milleti zaman ve mekân dışına iten taklitçi ve bütün millî kabiliyetleri kavuran bir sam yeli olarak tarif eder. Bu eleştirileri ile dinî ve tarihî kaynakların önemini vurgularken, Batılılaşmayı geçici bir rüzgâr olarak görmekte ve İslam'ın yerine hiçbir değerin konulamayacağını vurgulamaktadır. Ona göre, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki reformların çoğu yapısal değişikliler yerine Türk toplumundaki değerler sistemini değiştirmeye yöneliktir" (Şahin, 2017: 664). Çünkü bu reformlar, "İslam dininden ayrı değerler sistemini ortaya koyma amacına yönelikti" (Köker, 2010: 153). Şerif Mardin'in ifade ettiği gibi "yapılan reformların amaçlarından biri ise geleneksel doğulu toplum hayatından kurtulmak, yani dinin rol üstlenmesinin reddedildiği düzen içerisinde yeni toplumsal bir kimlik oluşturmaktı" (Mardin, 2011: 68). Dolayısıyla yapılan reformlar esasta, toplumun bütün kültürel kod ve değerlerini yeni ve çağdaş bir düzenin tesisine yönelik değiştirmekti. "Yeni bir düzen tesis etmek için eskiyi bütünüyle reddetmeyi öngören ve kendisine bir medeniyet değiştirme görevi yükleyen Cumhuriyet dönemi reformlarının bunu başarmak için geçmişi temsil eden her şeyi tasfiye etmeye yönelik çalışmaları" (Özipek, 2009: 81) Kısakürek gibi İslami hassasiyete sahip kişilerin kesinlikle kabul edemeyeceği bir durumdu.

Kısakürek, gelişen bu reformalar içerisinde erozyona uğrayan ahlak tarzını sert bir şekilde eleştirir. "Bütün Avrupa ve Amerika filozoflarının Hristiyanlık ahlakına, Rusların madde ve maddecilik ahlakına, Müslüman olmayan kısımlarıyla Hint, Çin ve Japonların Budist ve Mecusi ahlakına, Afrika vahşilerinin bir kabile ahlakına sahip olduklarını belirtir. Yani Batılılar ve inançsız toplumlar içinde bile bir ahlak şeklinin var olduğunu iddia eder. Dolayısıyla milletçe bir ahlak buhranına uğranıldığını ileri sürmekte ve bunun sebebini körkütük Batı hayranlığına bağlamaktadır" (Kısakürek 1946a: 2). Ona göre Batı hayranlığı ile şahsiyetsiz bir kimliğe girilmiş, bunun neticesi olarak iman ve ahlak kaynaklarından uzaklaşılmıştır. Birinci ve İkinci Dünya Savaşları gibi korkunç yıkım ve ihtilallerin bile doğrudan doğruya büyük ahlak buhranından kaynaklandığını iddia etmiştir. Sonuç olarak Batı medeniyeti, devam eden ahlak buhranından sağlam çıkamayacağı gibi eski medeniyetlerin yıkılışına benzer bir şekilde tarihin dipsiz bağrına gömülecektir.

Kısakürek'te Milliyetçi ve Muhafazakâr Eğilimler

Kısakürek, milliyetçi ve muhafazakârların Tek Parti ve sonrasındaki dönemlerde en büyük referanslarından biridir. Tek Parti döneminin içinde barındırdığı inanç krizini her vakit yazılarında eleştiren Kısakürek, millî kültür ve değerlerin muhafazasını zaruri görmektedir. Batılılaşmanın kaybettirdiği İslami değerleri muhafaza etmek ve yeniden keşfetmekten bahseden Kısakürek, bunu muhafazakâr bir duruşla ortaya koyar.

İslami hareketlenmelerle birlikte, "diğer sağcı konumların özellikle Türk muhafazakârlığının Kısakürek'in görüşlerine gösterdiği yoğun ilginin temelinde, onun Batılılaşma ve komünizm karşıtlığı yatar. Batılılaşma karşıtlığı o kadar belirgindir ki uzun yıllar boyunca çıkardığı derginin adı da *Büyük Doğu* olmuştur. Türkiye'deki dinî muhafazakârlığın ve geleneksel muhafazakârlığın sözcüsü olarak tanınan Kısakürek, rejim ile sorununu zihniyet ve yönetici sınıfı olarak açıklar" (Güzel, 2009: 334-341). Bu yönetici sınıfın genel olarak devrimlerdeki aşırılıklarını, millî ruh ve kültürü muhafaza etmek yerine onu reddetme arzusu olarak görür. Bu yüzden Kısakürek, "Tek Parti döneminde muhafazakâr ve geçmişin değerlerini katı bir şekilde korumayı üstlenmiş" (Şahin, 2017: 665), millî kültürün ihyasına çalışmıştır.

İslam'ın kamusal hayattan uzaklaştırıldığı ve İslamcı muhalefete imkân vermediği yıllarda bazıları gibi Kısakürek için de milliyetçilik bir sığınak olmuştur. Dolayısıyla bu dönemde Kısakürek, Türklüğü İslam dünyasının merkezi olarak gören etnosentrik yaklaşımın öncülerinden biridir. Türk milletini, İslam'ın organik yapısı içerisinden beslenen ve ondan kopmaz bir bütün olarak görmüştür (Duran, 2005: 135-136). Ona göre Türk, "tarihin ezeli karanlığı içinde, pırıl pırıl ışık helezonları çizerek kendisine has hayat ve hareketiyle gökyüzündeki yıldızlara eş bir varlıktır. Bu varlık, gerçek fikir ve ruh dünyasına İslamiyet'le birlikte sahip olmuştur" (Kısakürek, 2008: 70).

Kısakürek, kendi ideal sisteminin ana prensiplerini ortaya koyduğu İdeolocya Örgüsü'nde (2008: 398-401), "milliyetçiliği bir yanda sahte milliyetçilik diğer yanda gerçek milliyetçilik şeklinde ikiye ayırır. Kavmiyetçiliğin yani ırkı ön planda tutmanın yanlış olduğunu belirtirken esas olarak ön planda İslam'ın olması gerektiğini iddia eder. Bunu da İslami milliyetçilik ya da İslam'a uyan milliyetçilik anlayışı olarak tarif eder. İslam'da ki milliyetçilik anlayışının geriye doğru değil ileriye doğru bir milliyetçilik olduğunu savunur. Ona göre, geriye doğru milliyetçilik (gerici milliyetçilik) anlayışı ırkı ön plana çıkarmakta, mana planına önem vermemektedir. Geriye doğru milliyetçilik, dar ve basit kişisel egoyu tatmin, yobaz ve putçuluktan başka bir şey değildir. Türk milliyetçiliğinin İslam'a tabi kalarak ilerici bir milliyetçilik anlayışı içerisinde olması gerektiğini savunur" (Şahin, 2017: 665). Çünkü Türkçülük İslam'a tabi olmasıyla makbuldür ve gerçek milliyetçilik aslında İslami milliyetçilik veya İslam'a tabi olan milliyetçiliktir. Bu ise İslam'a bağlı Türk ruhunun, duygu ve düşünce hususiyetlerini gösteren cihan ölçüsünde bir milliyetçiliktir.

Bununla birlikte milliyetçilik anlayışına Kısakürek gibi dönemin diğer muhalif düşünürleri de etki etmiştir. Rıza Nur'un milliyetçilik anlayışında topyekûn Türkçülük imgesi "*Tanrıdağı*" iken, Osman Yüksel Serdengeçti'de "Tanrıdağı kadar Türk, Hiradağı kadar Müslüman" (Serdengeçti, 2013: 30), Kısakürek'in milliyet anlayışında ise İslam milliyetçiliğin imgesi "*Büyük Doğu*" ile geniş bir mekân üzerinden vurgulanmıştır.

İslam'ı, *Büyük Doğu*'da milliyetçi-muhafazakâr söylemlerle birleştiren Kısakürek aynı zamanda Türk milliyetçiliğinin İslamileşmesine katkıda bulunmuştur (Duran, 2005: 129). Kısakürek'e göre ırka odaklanmış bir sevgi aslında zararlı değildir; fakat bu sevgi İslam ile

birlikte olmalıdır. "Ziya Gökalp'ın savunduğu milliyetçiliği bir ideoloji olarak değil psikolojiden ibaret bir ırkçılık görmektedir. Bu ise hiçbir zaman ideal bir ufka sahip olmayacak dar bir düşüncedir. Bazı aydın geçinenlere İslam nefretini aşılamaktan başka bir şeye de yaramamıştır. Kısakürek bu şekildeki bir düşünceyi kabul etmeyerek milliyetçiliği, özü ve ruhi bir içerikte aramayı zaruri görmüştür" (Çetinsaya, 2011: 440). Çünkü bu şekildeki milliyetçilik belli başlı bir topluluğa ait madde ve kemiyet hakikatlerinin ötesinde sadece ruh ve keyfiyete bağlı olan, özünü posasından süzen ve yalnız özü esas alan bir anlayıştır. Bu nedenle Kısakürek'e göre Türk; bir inanç, düşünce, duygu ve hareket özellikleri içinde iman, mukaddesat, tefekkür, meşrep, duruş ve dil birliğinin ördüğü tek şahsiyetli bir ruh özünden ibarettir. Gerçekte bir kavmin ruhunu dayadığı iman kaynağı anlamına gelen milliyetçilik ise bir zarf işi değil bir mazruf (öz) işidir. Zira Kısakürek, mazrufu (özü) İslamiyet olan bu milliyetçiliğin zarfını da Anadolu olarak tanımlamaktadır (Kısakürek, 2008: 399-401).

Kısakürek'in düşüncesinde, milliyetçiliğin Anadolu ile ilişkisi kutsal bir vatan ülküsüne dayanmaktadır. Bu yönden Kısakürek, kendi milliyetçilik düşüncesini Anadoluculuk fikriyle harmanlamaktadır. Çünkü Anadoluculuğun benimsediği milliyetçilik anlayışı "kutsal bir vatan ülküsüyle esas aldığı Anadolu coğrafyasını millî ilerlemenin her düzeydeki kaynağı olarak görür. Bu coğrafyanın bir vatan olarak kabul edilmesini ve kalkındırılmasını hedefler. Anadolu düzeninde manevi kuvvet İslamiyet'tir. Maddi kuvvet ise Anadolu coğrafyasıdır. Türkiye, Batılılaşma hayranlığını bıraktığı takdirde kendi özündeki kuvvet ile yeni bir diriliş gerçekleştirebilir. Bunu da yeni yetişecek nesil yapmalıdır. Bu nedenle gençliğe önem verilmeli, Batı taklitçiliğinden ve hayalî Turancılıktan da uzak durulmalıdır. Çünkü Turancılık, Anadoluculara göre hayalîdir. Gerçek vatan Anadolu, gerçek millet ise Türklerin savaş gücü ve teşkilatçılığı ile Anadolu'da yaşayan yerlilerin emek güçlerinin birleşimiyle oluşan topluluktur" (Atabay, 2008: 528-530). Anadoluculuğun esas aldığı; İslam'ın birleştirici ruhuna sığınma fikri, Kısakürek'in düşüncesinde de önemli bir yer tutmaktadır. Irka dayanan milliyetçilik, maddi karakterde bir milliyetçilik anlayışıdır. İslamiyet'e dayanan milliyetçiliğin özünde, manevi ve ruhi bir cevher vardır. Bundan dolayı makbul olan milliyetçilik, İslam'a dayanan milliyetçiliktir ki bunun da özü İslam, kabuğu da Anadolu'dur.

Siyasi Bir Aksiyon Olarak Büyük Doğu Dergisi ve Cemiyeti

Kısakürek siyasi faaliyetlerine 1943'te *Büyük Doğu* dergisini çıkararak başlamıştır. "*Büyük Doğu*, Kısakürek'in hayatında önemli bir rol oynarken iç fırtınalarıyla geçirdiği bir dönemin ardından daha şiddetli bir şekilde dış dünyasındaki fırtınalı dönemin de başlangıcını oluşturur" (Şahin ve Çetin, 2008: 43). İkinci Dünya Savaşı'nın dünyayı kasıp kavurduğu, Türkiye'de ise Tek Parti idaresinin güçlü olduğu bir dönemde *Büyük Doğu*'yu çıkaran Kısakürek, milliyetçi ve mukaddesatçı hareketlenmelere etki ederek (Ayvazoğlu, 2008: 567) siyasi bir aksiyon oluşturmuştur. *Büyük Doğu*, dönemin ilgi gören seviyeli bir fikir ve edebiyat dergisi olduğu gibi dinî yayınların kontrol altında tutulduğu yıllarda okuyucunun siyasi konulardaki ihtiyacını da karşılamıştır (Okay, 2002: 486). Kısakürek (2011a: 396), "*Şahit ol, ey kılıç, kalem ve orak! Doğsun Büyük Doğu, benden doğarak*" mısraları ile Büyük Doğu marşında ulaşmak istediği hedefin kendi şahsının önderliğinden çıkıp büyüyeceğini vurgular. *Büyük Doğu* dergisinin adını bile Batı'ya muhalif olarak isimlendirmiştir. "*Kendi hesabıma diyorum ki Avrupalı olmamanın şerefi bana yeter*" sözleriyle Batı'ya karşı her zaman sert bir duruş sergileyen (Şahin ve Çetin, 2008: 225), Kısakürek'e göre *Büyük Doğu* yekpare bir inanış, görüş ve ölçü manasını ifade eder. O, hem bir mana ve madde hem de zaman ve mekân ismi olarak belli

başlı bir ruhun yani İslam'ın bütün insanlığı örnek halinde donatacağı Doğu dünyasına bir işarettir. Mekânsal olarak Doğu dünyasına işaret etse bile bütün yeryüzünü kapsar (Kısakürek, 2008: 9-12).

Kısakürek'e göre Batı karşısında zaafımız ilk olarak 17. yüzyılda ortaya çıkmış, 18. yüzyılda apaçık hâle gelmiş, 19. yüzyılda iflasa dönmüş, 20. yüzyılda ise bu iflas resmîleşmiştir. Dolayısıyla Batı dünyasına karşı millet olarak yaklaşık dört yüz yıldan beri bir inkılap ve inkılapçı beklediğini belirtir. Bu bekleyiş devresinde ise Tanzimat'la beraber bir kayıp başladığını, Meşrutiyet'le basit idare şekillerinde teselli arayarak bu kaybın derinleştiğini, Cumhuriyet'le birlikte bulunamaz bir hâl aldığını iddia eder. Dört yüz yıllık ızdıraplı bekleyişin son dönemini İslam ruhuna uygun bir hareketin alacağını belirtirken, beklenen İslami inkılabın planını ise Büyük Doğu ile idealize eder. Ona göre bu dava herhangi bir rejime karşı başka bir rejim iddia etmek değil, İslam'ı gerçek bir şahsiyet, saf bir mefkûre ve temiz bir ideoloji halinde ortaya koymaktır. Bunu ortaya koyacak kişiler ve temsilciler ise başta gerçek ve derin Müslüman olan milliyetçi ve mukaddesatçı gençliktir, sonrasında ise Müslüman olan herkestir (Kısakürek, 1946b: 2; 2008: 169-196).

Kısakürek'in *Büyük Doğu* ile beklediği İslami inkılapta maddi kalkınmanın temel unsuru ise millî üretimdir. Yüz yıldır bir toplu iğne yapmaktan aciz kalmış bu millet artık ihtiyacı olan her şeyi bu topraklarda üretebilecektir. Millî imkânlarla ağır sanayide otomobil, traktör ve makine gibi ürünler yapılabilecektir. Buna teşvik için ise çok önemli bazı ürünler dışında Batı'da üretilmiş hiçbir malın ülkeye girmesine izin verilmeyecektir. Türk sanayi ve imalatında üretilen mallarla Batı'ya karşı rekabet edildikten sonra ithalata izin verilecektir. Bu şekilde işsizlik sorunu da aşılacak, kahvehane, meyhane, kumarhane gibi tembellik ve ahlaksızlık yuvası olan yerler kapatılacaktır. İslam inkılabı ile sinema, tiyatro, edebiyat ve fikir hatta bilim bile millîleştirilerek uluslararası düzeye taşınacaktır (Kısakürek, 2008: 546-548). Kısakürek'in bu millî üretim ve kalkınma ideali, sonradan Türkiye'de sağ partilerin kullandığı millî üretim ve kalkınma söylemlerinde yerini almıştır. Özellikle Necmettin Erbakan'ın üzerinde durduğu millî kalkınma ve ağır sanayi hamlesinde bile bu idealin etkisini görmek mümkündür.

Kısakürek (1946c: 2), "Batı'nın son iki yüzyıldır her türlü tahakkümle bünyemize sirayet ettiğini aslında kendisinin de maddenin tahakkümü altına girerek belirsiz bir ruh hâline büründüğünü belirtir. Ona göre Batı dünyası, aşağı kısmı dolarken yukarı kısmı boşalan bir kum saati gibi maddi ilimlerde ilerlerken yaratıcı ahengin kaynağı olan ruhi dengesini kaybetmiştir. Dolaysıyla Batı'nın sosyal, iktisadi, idari ve siyasi birçok noktalarda buhranlar geçirdiğini, kendi filozoflarının ruh hastası, şüpheci, melankolik olarak inkâr seciyesini yaymaya çalıştıklarını belirtir. Batı dünyası kendi içinde ruh ve nizam kargaşası yaşayarak sosyal bünyesinde tezat ve çürüklükleri ortaya çıkartmış ve bunun neticesi olarak İkinci Dünya Savaşı'yla kendi medeniyeti içerisindeki devletlerle savaşa girişmiştir." Bu açıdan Batı'nın kendi içindeki tezat ve medeniyetini eleştiren Kısakürek, bütün İslami tefekkürünü *Büyük Doğ*u ile idealize etmiştir.

Büyük Doğu, Kısakürek'in İslami düşüncelerinin yanında Türklük ve Anadoluculuk gibi millî ülkü ve ahlak yaklaşımlarını da ortaya koyan bir dergiydi. Kısakürek'in "Ahlakımız" isimli yazısı nedeniyle Şükrü Saraçoğlu'nun bütün gazetelere gönderdiği "*Din ve ahlaktan bahsetmek yasaktır*" (Kısakürek, 2009: 7) şeklindeki resmî tebligattan sonra *Büyük Doğu* dergisinin otuzuncu sayısında "*Allah'a itaat etmeyene itaat edilmez*" başlığı atılmış ve hakkında açılan davayla *Büyük Doğu* ilk defa 1944'te kapatılmıştır (Kısakürek, 2011b: 29). 1945 yılında tekrar

çıkartılan *Büyük Doğu* hakkında tekrar davalar açılmış, Kısakürek ise siyasi propaganda yapmakla suçlanıp hapse mahkûm edilmiştir. *Büyük Doğu*'nun üçüncü yılı ve ikinci devresi olan 1946'da, derginin elli sekizinci sayısının kapağına konulan kocaman bir kulak resmi ve üzerinde yazılı "*Başımızda Kulak İstiyoruz*" başlığı tekrar kapatılmasına sebep olmuştur. Kısakürek ise bu kapak kompozisyonunun görünürdeki anlamını, halkın sorunlarını dinleyecek bir devlet kulağına ihtiyacı tasvir ettiğini belirtse de dönemin Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün sağır olduğu iması verildiği için kapatılmıştır.

Kısakürek, *Büyük Doğu*'nun ilk yıllarında bu ideali sahiplenecek bir devlet adamına ihtiyaç duymuştur. Bunun için İsmet İnönü ile küskün olan Celal Bayar'ı seçmiştir. Celal Bayar, Kısakürek'in Ankara'da memur olduğu zamanlarda görüştüğü ve 1936 yılında çıkardığı *Ağaç* dergisine mali destek sağlayan tanıdık bir devlet adamıydı. Kısakürek, Cumhuriyet inkılaplarının topluma yeni bir ruh ve ahlak getirmediği aksine millî ruh köküne zarar, iman ve ahlak zafiyeti getirdiğini Bayar'a ısrarla anlatmaya çalışır. Bununla birlikte Bayar'ın o zamana kadarki istikametini değiştirip, Büyük Doğu idealine sahip çıkmasını ve arkasına alacağı gençlik ile yeni bir oluşuma hizmet etmesini ister. Fakat böyle bir ideal ve aksiyona sahip çıkmayı Bayar, ihtiyatlı bir tavırla kabul etmez. Çünkü Bayar, Cumhuriyet ilkelerini itidalli bir şekilde benimseyen ve M. Kemal ile dostluğu eskiye dayanan bir kişiydi. Kısakürek (2011b: 45), "*bu derece mükemmel bir insan, bizi anlasa ve davamıza bağlansaydı ne güzel olurdu*" diyerek daha sonra Adnan Menderes'i Büyük Doğu idealine çekmeye çalışır. Menderes'in iktidar yıllarındaki birçok görüşmesinde dergi için belirli ödenekler alır. Bu ödenekler 1960 askeri darbesinin ardından Menderes ile birlikte Kısakürek'in yargılanmasına neden olur.

Çok partili hayata geçilmesinin ardından 1949 yılında Kısakürek, merkezi İstanbul'da olan *Büyük Doğu Cemiyeti*'ni kurarak cemiyetin tüzüğünü neşreder. Kısakürek için bu cemiyetin en uygun kuruluş zamanı 1949 yılıdır. Çünkü ona göre, "Demokrat Parti'nin kendi çekici kuvvetinden değil Cumhuriyet Halk Partisi'nin itici etkisinden yararlanıp iktidara doğru yol alırken, Büyük Doğu idealinin aksiyon planı için doğru bir zaman ve zemin tam da bu yıldı" (Kısakürek, 2011b: 110). Başta Kayseri ve Malatya gibi Anadolu'nun birçok yerlerinde cemiyetin merkezleri açılmıştır. Müslümanları, kanunen yasak olmayan bir insan, cemiyet ve dünya görüşü etrafında toplanmaya davet eden *Büyük Doğu Cemiyeti*, özellikle yepyeni bir gençlik yetiştirme hedefindeydi. Kısakürek, *Büyük Doğu* dergisini çıkarttığı ilk zamanlarda her ne kadar Bayar gibi unvanı ve tanınırlığı olan bir devlet adamına ihtiyaç duysa da cemiyetin kurulmasıyla artık buna ihtiyaç duymamış aksine bu cemiyetin içinde şöhretli profesör, general vesaire ünvanlı hiç kimseye yer vermek istememiştir. Çünkü bu cemiyet, tam olarak Kısakürek'in istediği gibi yüksek tahsilli gençlerden ibaretti. Ne çıkarsa bunlardan çıkacaktı. Ona göre, "Asliyet ve şahsiyet sahibi olmanın tek şartı ise harcanmış, yıpranmış ve içi boş ölü bir unvandan ibaret kalmış, sadece göz boyamaya yarar kişilerden uzak kalmaktı" (Kısakürek, 2011b: 111). Ayrıca *Büyük Doğu Cemiyeti* tamamen müstakil bir dava olarak idealize edilmesine rağmen milletvekili, profesör, politikacı, talebe yani Türkün ruh muhtevasına bağlı kim varsa hepsi birden fikrî ve manevi dersini *Büyük Doğu*'dan alabilecekti.

Kısakürek'in Siyasi Partilerle İlişkileri

Tek Parti dönemine muhalefetiyle tanınan Kısakürek, Demokrat Parti'nin (DP) 1946 yılındaki kuruluşundan iktidara geçeceği döneme kadarki dört yıllık muhalefetini etkisiz olarak görmüştür. O yıllarda DP ve Cumhuriyet Halk Partisi'ni (CHP) aynı hücreden türeyen partiler

olarak tarif ederken, DP hakkında fazla ümide kapılmanın doğru olmadığını düşünmüştür. Ancak CHP iktidarını devirmek için zamanı geldiğinde DP'yi desteklemenin uygun olduğunu telkin etmiştir.

Kısakürek, CHP'nin iktidar olduğu son yıllarda fikirleri ve yayınları ile muhalif bir tutum sergiler. İsmet İnönü'nün "Ne yaparsanız yapın, bu adamı bertaraf edin" (Kısakürek, 1998: 93) şeklindeki talimatıyla Kısakürek hakkında tekrar davalar açılmıştır. DP iktidara gelmesinden sonra ilan edilen af kanunu ile Kısakürek aleyhine açmış davalar düşmüş ve tahliye edilmiştir. O, kendisine yapılan bütün bu tevkifleri, davaları ve hapis hayatını şu ifadeleri ile fazilet saymıştır: "*Asıl kendileri bana, fazilet ve kıymetlerin en büyüğünü hazırlamaktadır. İngiliz krallarının taç giyme törenleri için hazırlanan armalı hilatleri gibi*". Ona göre daima büyük fikir adamları kendi cemiyetlerini rahatsız etmişlerdir (Kısakürek, 2000: 15).

Tek Parti dönemi CHP'nin sert laik politikası karşısında Kısakürek, muhalefetini reaksiyoner şekildeki yazılarıyla göstermiştir. Onun, saplantılı şekilde siyasi muhalefet yapmadığını takipçilerinden Mustafa Miyasoğlu şu şekilde özetler: "*üstat hiçbir devirde körü körüne muhalif olmadığı gibi, hiçbir dönemde de iktidar yanlısı olmamıştır. DP'nin bazı icraatını alkışlaması DP ve Menderes'i tam olarak tuttuğu ve benimsediği anlamına gelmez*" (Miyasoğlu, 1985: 122). Çünkü 1950 seçimlerini kazanan Menderes'in İzmir'de "*Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. Ezanı Arapçaya çevirdik. Mekteplerde din dersini kabul ettik. Radyoda Kur'an okuttuk. Türkiye Müslüman bir devlettir ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icaplarını yerine getirecektir*" (Kısakürek, 1998: 95) sözlerini takdir ve tebrik ile karşılar. Kısakürek için bu Tanzimat'tan beri milletçe beklenen bir sestir. Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar devletin resmî dini İslam olduğu hâlde bir Başbakan'ın bunu cesaretle ifade etmesi ise büyük bir meseleydi. Kısakürek, bu yönü ile Menderes'e maddi manevi destek vermeyi büyük bir görev kabul ederek onu CHP'ye karşı savunur. Kısakürek için "Türk milletinin nabzını tutan ilk gerçek Başbakan olarak gördüğü Menderes, *Büyük Doğu*'nun tekrar yayına başlamasına da büyük destek vermiştir" (Kısakürek, 1998: 105; 2011b: 2140-220). Kısakürek, Menderes ile yaptığı görüşmelerde ve ona yazdığı mektuplarda DP'nin siyasi duruşunu ve politikalarını etkilemeye çalıştığını söylemek de mümkündür. Bunu sadece Menderes üzerinden değil ayrıca partide etkili olan Samet Ağaoğlu ve Tevfik İleri gibi şahıslar üzerinden de gerçekleştirmeye çalışmıştır.

Kısakürek'e göre DP, dört yıl muhalefet on yıl iktidar olduğu dönemde her zaman Celal Bayar'ın etkisinde kalmış, onun temkinli ve ihtiyatlı tavrı partiyi ileriye götürememiştir. Bununla birlikte DP, var olduğu sürece CHP'ye karşı temel bir ideoloji üretmemiş, hürriyet ve demokrasi söylemlerinden ileriye geçememiştir. DP'nin çilesiz bir muhalefetten sonra CHP'nin baskılı politikalarından sıyrılarak kolayca iktidar olmasını DP'nin başarısında görmemiş, aksine millî bir ruhun tecellisinde görmüştür. Bu durumu "Halk Partisine karşı muazzam bir halk inkılabı veya ihtilali olarak koca bir milletin gırtlağında kopan haykırışın yükselmesi" (Kısakürek, 2011b: 126-127) şeklinde tarif etmiştir.

DP'nin on yıllık iktidar hayatını seçimlerle sınırlı üç devrede ele alan Kısakürek, 1954 seçimlerine kadar olan dört seneyi "hedefsiz gayret devresi", 1957 seçimlerine kadar ki üç seneyi "boşuna zahmet devresi", 1960 askeri müdahalesine kadar geçen üç seneyi ise "boyuna gaflet devresi" olarak ayırır. Çünkü Kısakürek DP hükûmetinin ilk devresini Menderes şahsında, ruhi ve fikrî gayeler bakımından hedefsiz görür. İkinci devrede; yapılan birçok kalkınma ve imar hareketlerine rağmen maddi kalkınma hamlelerinde mananın geriye bırakıldığını, bunca eserlere rağmen hiçbir mana eseri verilmediği ve ortaya bir ruh ve fikir

ülküsü konulmadığını belirtir. Menderes'i "hem ruhu hem maddesiyle harap olan Anadolu'yu asfalt yolların cümbüşüne boğmayı gaye sanmış, bu yolların kime, neye ve hangi manaya memur olduğu üzerinde hiçbir fikir çilesine yanaşmamış bir lider" (Kısakürek, 2011b: 303) olarak eleştirmiştir. Bu bakımdan Menderes, caddelerin nasıl açılacağını, yolların nasıl yapılacağını, baraj ve santrallerin nasıl kurulacağını biliyor fakat ruh ve ahlak kalkınmasını bilmiyordu. Üçüncü devresi olan boyuna gaflet devresinde ise Kısakürek, muhalefetin güçlenmesi karşısında DP hükûmetinin pasif ve gafil hareket ettiğini ve ordu içinde kendisine karşı bazı rahatsızlıkları fark edemediğini belirtir. Öyle ki Menderes bir dostuna:

> "*Şu Ankara'ya bak! Şu ufka bak! Şu Mehmetçiğe bak! İhtilal olacak diyorlar! Bu Mehmetçik mi bana ateş edecek? Ben ki, onun köyüne yolu götürdüm, suyu götürdüm. Onun için, onun Ayşe'si için, Fatma'sı için, anası için, babası için neler yapmadım. Ben gecemi, gündüzümü bunlara adamadım mı? Bunlar mı ihtilal yapacaklar*" ifadesini Kısakürek ise şöyle değerlendirir: "*Bilmiyordu ki, bakıp iç geçirerek köyünü ve tarlasını düşündüğü Mehmetçik, kılıç gibi hançer gibi balyoz gibi bir şeydir. Anadan, babadan devralınan mutlak itaat, sorgusuz baş eğme hasleti yüzünden kimin eline geçerse onun işini yapar*" (Kısakürek, 2011b: 490).

1960 askerî darbesi ardından idam edilen Menderes hakkında Kısakürek (2011b: 6), "*Zeybeğim; dünyayı aldın götürdün! Bir öldün de beni bin öldürdün! Ağla, bir dinmeyen hasretle ağla, Zeybeksiz yolları gözetle ağla*" dizeleriyle sevgisini hüzünlü bir şekilde belirtmiştir. Kısakürek, DP'nin yıkılışını esas olarak CHP'nin inşa etmiş olduğu rejimi kökünden değiştiremediği ve millî ruha denk bir sistem inşa edemediğine bağlamaktadır. Bunu Menderes'in bilemediği ve ona göre hareket edemediği dokuz hataya bağlamaktadır. İlk olarak, Menderes'in üzerinde toplanan bütün hıncın sivil olmasından ileri geldiğini yani asker kökenli değil sivil kökenli olarak siyasete girdiğini ve dikkatli davranamadığını belirtir. Bununla birlikte Menderes'in orduya tam hâkim olamayışı ve kendi haline bırakışı, Tanzimat'tan beri gelen bazı sahte reformlara 'dur' demeyi ve iptal etmeyi bilemediği, Türk'ün ruh köküne dayalı gerçek inkılabın ne olduğunu gösteremediğini, millî ekonomide yapılan hatalarla büyük sermaye sahiplerine karşı zayıf düştüğünü, Tek Parti devrine karşı hesap soramadığını, kendisine hesap soranlara bile karşılık veremediğini, ruhlara hâkim olmadan imar faaliyetlerine giriştiği, etrafında iyi bir kadro kuramadığını, milliyetçi ve mukaddesatçı gençliği toparlayamadığını dokuz hata olarak sıralamaktadır (Kısakürek, 2011b: 491-492).

DP iktidarı sonrasındaki dönemde ise Kısakürek, ilk kuruluşundan itibaren Milli Selamet Partisi'ni (MSP) desteklerken daha sonra kurulan CHP-MSP koalisyon hükümetini ve Necmettin Erbakan'ın izlediği politikayı da eleştirir. MSP'yi daima kendisine "zıt hükümet kumaşlarına yama" olmayı kabul eden bir parti olarak niteler. Bu yıllarda CHP'nin hedefinin sosyalist bir Türkiye inşa etmek olduğunu iddia eder (Kısakürek, 1996: 197-291). Çünkü Bülent Ecevit'in İsmet İnönü'yü parti içi seçimde yenerek CHP'nin başına geçmesi ile elde etmek istediği amacının sosyalizm olduğunu iddia eder. "Ortanın Solu" söylemlerini ise, CHP için aslında sosyalizm olduğunu yani bir taraftan olmak isteyip de olamadığını (Kısakürek, 2000: 151) düşünür. Eşref Edip'in *Sebilürreşad* dergisinde CHP'yi "frenk meşreplilerin partisi" şeklinde isimlendirmesi gibi Kısakürek de CHP'yi "küfrün mücessem şekli" tabir eder. Amerika'nın Türkiye'deki "demir eli" olarak eleştirdiği Süleyman Demirel'in partisi olan Adalet Partisi'nin bile CHP'den bir puan fazla oy almasına yardım edilmesi gerektiğini belirtmiştir (Güzel, 2009: 338).

Kısakürek, dönemin Türkiye'sindeki antikomünist propagandanın en önemli isimlerinden olmuştur. Eserlerinde siyasal çizgisinin antikomünizm ve sosyalizm olduğunu açıkça

belirtmektedir. Bu yüzden eserleri, Türkiye'deki antikomünist ve antisosyalist propaganda ve kampanyaların ilk başvurduğu kaynakların başında gelmiştir. Kısakürek, 1975'lerden sonra Milliyetçi Hareket Partisi'ne (MHP) verdiği destek ile ülkücülerin en çok okuduğu yazarlar arasına girer. 1977 seçimlerinde MHP'yi destekleyen Kısakürek, MHP ve MSP gençliğini bir araya getirme çabasına girerek bunu bir derece Milli Türk Talebe Birliği ile gerçekleştirmeye çalışır. Bu dönemde MHP içinde ortaya çıkan Hilalciler-Bozkurtçular şekillenmesinde önemli bir etkisi olan Kısakürek, ilerleyen yıllarda ise Aydınlar Ocağı'nın Türk-İslam Sentezine de katkıda bulunmuştur (Güzel, 2009: 337-338). Solun giderek artan entelektüel hegemonyasından rahatsız olan bazı milliyetçi muhafazakâr kişilerin örgütlenmesi olan Aydınlar Ocağı'nın ismi bile Kısakürek'in tavsiyesiyle seçilmiştir (Taşkın, 2009: 389). Sonuç olarak Türk sağının üç önemli ayağı olan İslamcı, milliyetçi ve muhafazakâr siyasi ve fikrî örgütlenmelerin mühim bir muallimi olan Kısakürek, her şeyden önce Türkiye'de İslam'ı bir kimlik olarak benimseyenler için referans kaynağı olmuştur.

Sonuç

Türk düşünce ve siyasetinde Necip Fazıl Kısakürek, fikirleri ve aksiyonu ile önemli bir yere sahiptir. Türkiye'de İslami düşüncenin önde gelen şahsiyetlerden biri olan Kısakürek, İslam'ın aksiyon hâline dönüşmesinde, estetik ve entelektüel bir seviye kazanmasında da katkısı vardır. Batılılaşmanın devletçi bir karakteristik kazandığı Tek Parti döneminde entelektüel İslami düşüncesi ile dönemin siyasetini sert bir şekilde eleştirmiştir. Şair ve edebiyatçı kimliğinin yanında İslami ve muhafazakâr yapısıyla son dönemde Türk sağının en önemli düşünürleri arasına girmiştir. Türkiye'de 1940 sonrası siyasi fikir ortamında hem İslamcılığı hem de milliyetçiliği etkileyerek yön veren Kısakürek, Tek Parti sonrası Türk sağını ortak bir ideal etrafında birleştirme gayretine girmiştir. İslami referansları kullanarak Türkiye'de sol ve komünizm karşıtlığı ile siyasi bir aksiyon başlatan Kısakürek, hayatının son dönemlerinde milliyetçi ve İslamcı kesimleri birleştirme gayretiyle Türk İslam sentezinin oluşumuna da etki etmiştir. Salt bir ilerleme (terakki) düşüncesinden ve Batı yönelimli modernizmden Müslümanları ayrı tutan Kısakürek, her yönüyle kalkınmanın İslamiyet prensiplerine tam uyulmasına bağlamaktadır. Batı ilerleme ve kalkınma unsurlarının İslami meşruiyet içerisinde ve millî bir çerçeveden yeniden yorumlanmasıyla gerçek medeniyete ulaşılabileceğini belirtmiştir.

Tanzimat'tan Cumhuriyet'e kadar yapılan inkılapları bir bütün olarak eleştiren Kısakürek, bunun karşısında İslam'ı sosyal, siyasal ve inkılapçı yanlarıyla dünyayı kurtaracak bir nizam ve medeniyet olarak öne sürmektedir. Tanzimat'la süregelen taklitçi Batılılaşmanın Türk toplumunda meydana getirdiği kültürel ve ahlaki buhran karşısında kaybedilen manevi değerlerin yeniden canlanmasını *Büyük Doğu* ile idealize etmiştir. Kısakürek'in *Büyük Doğu* ile verdiği tüm fikrî mücadele aslında kendisinin siyasi kişiliğini belirginleştirmiştir. Bununla birlikte ileri sürdüğü düşünceler; Said Halim Paşa'nın tespitlerine, Anadoluculuk fikrine, M. Akif'in Batı karşıtlığına çok benzemektedir. Fakat Kısakürek, benzer düşünceleriyle birlikte şair ve karizmatik kişiliğini siyasi bir aksiyona dönüştürerek, milliyetçi ve mukaddesatçı kitleleri hareketlendirmiştir. Siyasi aksiyon yönü, onu diğerlerinden ayıran en önemli özelliktir. Kısakürek'in siyasi aksiyonunda amaç, Batılılaşma süreciyle yitirilen İslami değerleri daha canlı şekilde ve millî bir ülküyle ortaya koymaktır. Fakat bunu ise eserlerinde ütopik bir şekilde kurgulamaktadır. Bu açıdan Kısakürek'in siyasi aksiyonunda İslam'ın hâkim olduğu güçlü ve kutsal bir devlete olan özlemi görmek mümkündür.

Kaynakça

Aktay, Y. (2005). Halife sonrası şartlarda islamcılığın öz-diyar algısı. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - İslamcılık.* Cilt 6, (s. 68-95). İstanbul: İletişim Yayınları

Atabay, M. (2008). Anadoluculuk. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Milliyetçilik.* Cilt 4, (s. 515-532). İstanbul: İletişim Yayınları

Ayvazoğlu, B. (2008). Tanrıdağ'dan Hira Dağı'na uzun ince yollar. T. Bora (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Milliyetçilik.* Cilt 4, (s. 541-578). İstanbul: İletişim Yayınları

Berkes, N. (2008). *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. A. Kuyaş (Haz.), İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Bülendoğlu, A. (1968). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Binbir Yayınevi

Çetinsaya, G. (2011). İslamcılıktaki milliyetçilik. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - İslamcılık*. Cilt 6, (s. 420-451). İstanbul: İletişim Yayınları

Duran, B. (2005). Cumhuriyet dönemi islamcılığı. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - İslamcılık.* Cilt 6, (s. 129-156). İstanbul: İletişim Yayınları

Güzel, M. (2009). Necip Fazıl Kısakürek. A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Muhafazakârlık*. Cilt 5, (s. 334-345). İstanbul: İletişim Yayınları

Kabaklı, A. (1997). *Şairler Sultanı Necip Fazıl*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları

Kısakürek, N. F. (2011a). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (1946a). Ahlakımız. *Büyük Doğu*, 18, (s. 2).

Kısakürek, N. F. (1946b). Beklediğimiz inkılap. *Büyük Doğu*, 37, (s. 2).

Kısakürek, N. F. (1946c). Garbın buhranı. *Büyük Doğu*, 15, (s. 2).

Kısakürek, N. F. (1951). Kıyafet ve şapka. *Büyük Doğu*, 42, (s. 2).

Kısakürek, N. F. (1996). *Çerçeve 4*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (1998). *Müdafaalarım.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (2000). *Tarihte Sahte Kahramanlar*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (2002). *Hücum ve Polemik*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (2008). *İdeolocya Örgüsü*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (2009). *Vesikalar Konuşuyor.* S. Ak (Haz.), İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Kısakürek, N. F. (2011b). *Benim Gözümde Adnan Menderes.* İstanbul: Büyük Doğu Yayınları

Köker, L. (2010). *Modernleşme, Kemalizm ve Demokrasi*. İstanbul: İletişim Yayınları

Mardin, Ş. (2011). *Türkiye'de Din ve Siyaset.* İstanbul: İletişim Yayınları

Miyasoğlu, M. (1985). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Suffe Yayınları

Okay, M. O. (2002). Necip Fazıl Kısakürek. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt 25, (s. 485-488). Ankara: TDV Yayınları

Özdenören, R. (2011). Necip Fazıl Kısakürek. Y. Aktay (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - İslamcılık.* Cilt 6, (s. 136-149). İstanbul: İletişim Yayınları

Özipek, B. B. (2009). Muhafazakârlık, devrim ve Türkiye. A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce - Muhafazakarlık.* Cilt 5, (s. 66-84). İstanbul: İletişim Yayınları

Said Halim Paşa (2015). *Buhranlarımız ve Son Eserleri*. E. Düzdağ (Haz.), İstanbul: İz Yayıncılık

Serdengeçti, O. Y. (2013). *Mabetsiz Şehir*. İstanbul: Türk Edebiyat Vakfı Yayınları

Şahin, M. N. & Çetin M. (2008). *Necip Fazıl Kısakürek.* Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları

Şahin, O. E. (2017). Necip Fazıl Kısakürek'in biyografisi, Türk düşünce ve siyasetindeki yeri. *II. Türk İslam Siyasi Düşüncesi Kongresi Bildiriler Kitabı.* Erişim adresi: http://www.eksenegitim.org/Editor/Img/UserDir/Marketing/2.%20T%C3%BCrk%20%C4%B0slam%20Siyasi%20D%C3%BC%C5%9F%C3%BCncesi%20Kongresi%20Bildiriler%20Kitab%C4%B1.pdf

Taşkın, Y. (2009). Muhafazakâr bir proje olarak Türk-İslam sentezi. A. Çiğdem (Ed.), *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce – Muhafazakarlık.* Cilt 5, (s. 381-401). İstanbul: İletişim Yayınları